

KAM KRÁČEJÍ ČESKÉ KNIHOVNY?

Jana Galášová, Městská knihovna Český Těšín

České knihovny za dobu své existence prošly dlouhou cestou. Od geniální myšlenky T. G. Masaryka, který rozhodl zřídit knihovnu v každé obci za účelem povznesení vzdělanosti a sebevědomí českého národa, přes éru protektorátu, kdy české knihy byly ničeny, období socialismu, kdy knihovny tiše vykonávaly pouze nezbytné knihovnické činnosti, až po období demokracie, kdy došlo k jejich emancipaci a díky velkému potenciálu erudice českých knihovníků, který v latentní podobě přečkal éru nesvobody, se plně od 90. let 20. století rozvinul a potvrdil plné opodstatnění Masarykovy původní myšlenky.

Ani cesta od počátku 90. let nebyla přímočará, byla to cesta hledání a potvrzení opodstatněnosti knihoven. Uplynulých patnáct let vygenerovalo řadu špičkových odborníků z praxe i akademického prostředí, řada odborníků z let šedesátých se vrátila zpět do oboru, jednotlivé knihovny samy začaly hledat.

Sledovat vývoj českých knihoven od 90. let je velmi potěšitelné a napadá mne v této souvislosti přirovnání k jistému fenoménu. Japonští vědci pozorovali několik desítek let japonskou opici *Macaca fuscata* v jejím přirozeném prostředí na ostrově Koshima. V roce 1952 osmnáctiměsíční opice ženského pohlaví Imo objevila, že brambory se dají umýt v potoce (opice rády jedí brambory, ale nesnáší je, když jsou umazané od hlíny). Naučila to svou matku a své společnice, které to naučily ostatní. Během šesti let se všechny mladé opice naučily mýt zablácené brambory. Na podzim roku 1958 jenom malá skupinka opic z Koshimy myla své brambory. Neví se přesně, kolik jich bylo, ale dejme tomu, že devadesát devět. Další opice, která se to naučila, byla stá. A stal se zázrak. Tato stá opice způsobila průlom, uvedla do pohybu spoustu energie, která zasáhla celé stádo. Největším překvapením pro pozorovatele bylo, že se zvyk umývat brambory přenesl na jiné ostrovy i na pevninu. Nová vědomost, po získání určité síly, se šířila přímo z vědomí do vědomí. Fenomén sté opice říká: když pracuje určité množství lidí v nějaké směru, týká se to jen jich samotných. Existuje však bod, ve kterém stačí, když se přidá jedna osoba a změní se hierarchie hodnot všech. Vše se pak přehoupne na vyšší kvalitativní úroveň.

Je s českými knihovnami vše v pořádku ?

A toto se stalo i s českými knihovnami. Je radost pohledět, jak dnes české knihovny vypadají a směle snesou zahraniční srovnání. A nejsou to jen velké a erudované knihovny, ale i ty, jež najdeme v nejmenších obcích Čech, Moravy a Slezska.

Dnes již všechny knihovny prošly technickými a technologickými změnami, mnohé z nich byly přemístěny do nových nebo rekonstruovaných prostor, jsou snadno dostupné dobou přístupnosti a svým umístěním. Upozornily na sebe a vydobily si dnes již nepostradatelné místo v obci aplikací nových informačních technologií, komunitními aktivitami, které oslovují nejširší veřejnost v místě, zpřístupněním svých fondů prostřednictvím online katalogů, plošně přístupným veřejným internetem.

Knihovní zákon z roku 2001, který nově koncipoval síť knihovnických služeb v České republice a zaštitil existenci knihoven, byl schválen po téměř desetiletém úsilí českých knihovníků. Zdálo by se, že všeho již bylo dosaženo. Ale stále ještě něco chybí. Je to ten poslední krok sté opice, po kterém dojde k posunu a knihovnictví se přehoupne na vyšší kvalitativní úroveň.

Hledejme svůj další potřebný krok... Dosud jsme nejrůznějšími formami a prostředky budovali image knihovny. Uskutečnily se tisíce kulturních akcí pro zviditelnění knihoven, knihovny použily nejrůznější marketingové strategie, aby celkem úspěšně upozornily veřejnost, že jsou zde a jsou připraveny plnit požadavky uživatelů. Jsou ale uživatelé se službami knihoven plně spokojeni? Podívejme se nyní důkladněji, jak to vypadá uvnitř knihovny a zda je vše tak, jak se očekává.

Knihovní fondy – alfa a omega knihovny

Knihovna jako instituce musí v první řadě zaručit, že informace, které poskytuje, jsou verifikované. Lidé musí vědět, že informace, které najdou v knihovně, jsou věrohodné, ověřené, že lze s nimi dále pracovat. Na první pohled to vypadá jako samozřejmá věc. Vždyť jediné knihovna, která dokáže kombinovat různé informační zdroje - tištěné a elektronické prameny, databáze a dostupné zdroje na internetu, umí tento požadavek zaručit. Avšak orientace v současné informační explozi je i pro knihovníky složitá a vyžaduje přísný a kritický výběr titulů. Na erudici akvizitérů v knihovnách jsou tímto kladeny náročné požadavky. Akvizitéri by spolu s týmem odborných konzultantů měli společně vyhledávat, hodnotit a doporučovat nové tituly a jiné informační zdroje, ať jsou v tištěné nebo elektronické podobě, ověřovat kvalitu vydavatelů či producentů, doporučovat věrohodné internetové portály. To je oblast, kterou jsme zasunuli do pozadí, a která je nyní na pořadu dne.

Zhodnoťme momentální stav a kvalitu fondů ve své knihovně. Není to těžké, podíváme-li se očima průměrného uživatele, který si jednou za měsíc přijde vybrat knihu. Pohledme do regálů v půjčovně, jaké knihy ve volném výběru v tuto chvíli nabízíme a zároveň si položme otázku, zda bychom si sami z této nabídky vybrali? Nové a aktuální tituly zde nenajdeme, protože je jich stále málo a tak regály jsou zaplněny tituly, které nikdo nevzal do ruky třeba několik let. Z nostalgie či jiných neznámých důvodů schraňujeme knihy, které nemají už bohužel potřebné kvality.

Stejně jako nenabídneme svým hostům doma zvětralou kávu, tak nemůžeme v knihovně nabízet čtenářům neaktuální tituly. Aktuální fond ve veřejné knihovně je nutností! Právě ten přitahuje nové čtenáře, kteří se odhodlají navštívit knihovnu s cílem najít zde něco zajímavého ke čtení. A to se jim ne vždy podaří a odradí je od další návštěvy. Je dobré si uvědomit, že veřejné knihovny nemají konzervační povinnost, ale naopak nutnost zpřístupňovat nejširší veřejnosti nejnovějším informačním zdroje. Nutná je pravidelná aktualizace fondů, zejm. naučné literatury. Nešetřeme penězi při akvizici v dětském oddělení. Právě naopak, musíme-li se rozhodnout, vždy dejme přednost dětskému titulu. Titul pro dospělého čtenáře vždy můžeme obstarat jiným způsobem. Věřte, že takové to uvažování se časem, po letech vyplatí. Mnozí namítnou, že nemají peníze na obnovu fondu. Není to tak docela pravda. Jestliže přijmeme takový obraz veřejné knihovny za svůj, věřte, že se objeví peníze na nové přírůstky – od zřizovatele, od sponzorů, od dárců.

Stojí za to zamyslet se i nad složením cirkulačních fondů, jež jsou významným zdrojem aktuální literatury, a které mají veřejné knihovny k dispozici díky státní podpoře regionálních funkcí, zakotvených v zákoně č. 257/2001 Sb. Mohu doporučit zkušenosti s takovým cirkulačním fondem, který neobsahuje, jak bývá zvykem, čtivou, umělecky průměrnou, ale velmi žádanou beletristickou literaturu, ale naopak náročné tituly populární naučné literatury. Jsou to takové tituly, které si jinak menší knihovna do svých fondů nezařadí, protože pro ně nemá adekvátní počet čtenářů. Tento cirkulační fond dnes již obsahuje zajímavý vzorek titulů, které se v jednotlivých knihovnách obměňují a tvoří přitažlivou nabídku. Experiment byl čtenáři velmi dobře přijat a právě tento cirkulační fond je hodně vyhledáván.

Mnohé je možné změnit i zamyšlením se nad jiným uspořádáním knihovního fondu ve volném výběru. V odděleních pro dospělé čtenáře to bude aktuální pouze v maličkostech, ale v oddělení pro děti vidím velké možnosti, jak tímto způsobem knihy dětským čtenářům přiblížit, nabídnout a udělat tím dětskou knihovnu zajímavější.

Jak je to se čtenářstvím ?

Z českých knihovnických statistik vyplývá, že knihovnu využívá nízké procento obyvatel. Málo se zamýšlíme nad tím, proč tomu tak je. Čtou lidé opravdu málo? Ve výchově dětí ke čtenářství mají dluh nejen knihovníci, ale celá společnost. Všichni víme, jak důležitá je četba pro rozvoj osobnosti. Četba strukturuje mysl, posiluje paměť, rozvíjí fantazii, obohacuje duši a učí umět vyjadřovat své myšlenky. Prof. Zdeněk Matějčík, světoznámý dětský psycholog zdůrazňoval, jak je četba důležitá pro rozvoj osobnosti dítěte od nejtútlejšího věku. Mezinárodní výzkumy týkající se zejména dětského čtenářství, ale i statistické výsledky českých knihoven nasvědčují tomu, že situace není příznivá a je nutno rozvoj čtenářství v naší populaci neustále podporovat. České knihovny na tomto poli systematicky pracují, zvláště dětská oddělení řadou nepřetržitých a nepřeberných aktivit přivádějí děti do knihovny a ke čtení. Jak ale vidíme, je to stále málo přesto, že v naší republice probíhá řada kampaní na podporu čtenářství. Kromě aktivit knihoven, jsou to aktivity Svazu českých nakladatelů a knihkupců, české sekce IBBY, Českého literárního fondu, Obce spisovatelů, Českého centra PEN klubu, Občanského sdružení Litera a dalších institucí. Snahou všech těchto institucí je propagace kvalitní literatury, snahou knihoven pak přivést k této literatuře nové čtenáře.

Stále ale zde chybí to základní. Tím je přivést děti k tomu, aby získaly potřebu číst. V různých zemích světa probíhají nejrůznější kampaně, které vycházejí z toho, že potřebu číst je nutno pěstovat v dětech již od malička. Velmi výstižně to charakterizuje výše zmíněný Zdeněk Matějčík (více v referátu J. Galášové *Kniha jako pozitivní závislost*, Bulletin SKIP č. 2/2006).

Jako příklad snah na podporu čtenářství mohu uvést kampaň, která probíhá v Polsku pod názvem *Celé Polsko čte dětem* a je založena na předčítání dětem rodiči od nejtútlejšího věku. Právě v tomto věku, jak vyplývá ze zahraničních průzkumů, je možno zasadit ono pověstné semínko. Aktivita „*Celé Polsko čte dětem*“ je obrovská mediální kampaň, která již několik let probíhá v celostátních sdělovacích prostředcích a propaguje myšlenku hlasitého čtení dětem. Stojí obrovské úsilí organizátorů a mnohamilionové částky ročně. Zdá se ale, že přináší své ovoce. Z vlastních poznatků z polského prostředí mohu říci, že čtení je v Polsku oblíbenou aktivitou všech věkových vrstev, což lze dokumentovat např. počtem čtenářů ve veřejných knihovnách.

Také u nás se rozjíždí podobná kampaň pod názvem *Celé Česko čte dětem*. Informace o ní najdete na www.celeceskostedetem.cz. Vytvářejme dětem podmínky pro to, aby si zamilovaly knihy a četba stala se jejich pozitivní závislostí po celý život.

Českým knihovnám k jejich naplněnosti už mnoho nechybí. Na všech místech je vidět, jak se vedle výpůjční a informační činnosti stávají otevřenými kulturními a společenskými centry s neformálním a přívětivým prostředím pro děti i dospělé, jak svými aktivitami naplňují potřebu společnosti a sounáležitosti občanů s místní komunitou, jak se stávají paměťí místa shromažďování informací o svém regionu, jak se svou neutrální půdou stávají přijatelné a důvěryhodné pro různorodé skupiny, jak jsou přijímány a hodnoceny svými zřizovateli. Věřme, že stejně kreativně jako doposud, se budou české knihovny rozvíjet dál.